

ΜΙΝΩΣ Μ. ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ, *Ἄπὸ τὸν Ὅμηρο στὴ Δεύτερη Σοφιστικὴ μελετήματα. Ἀθήνα 2004, Ἐκδόσεις Πατάκη, σσ. 344.*

Ὁ Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Μίνως Μ. Κοκολάκης συνήγαγεν εἰς ἐνιαίαν ἔκδοσιν δέκα τέσσαρα μελετήματα, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων παρουσιάσθησαν ὡς ἀνακοινώσεις εἰς ἐπιστημονικὰ συνέδρια, δημοσιευθέντα ἀκολούθως εἰς τὰ "Πρακτικά" τῶν, ἐλάχιστα δὲ τὸ πρῶτον παρουσιαζόμενα. Γενικὴ θεώρησις τοῦ τόμου ὀδηγεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι, πέρα τοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ περιστασιακῶν θεμάτων, ὑπάρχουν συνάφειαι θεματικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι ἀλληλοσυμπληρώσεις μὲ συνέπειαν τὴν εὐκρινῆ διάκρισιν τῶν μελετημάτων εἰς τρεῖς ἐνότητες: α) τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν μὲ τὴν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπιβίωσιν στοιχείων τῶν, β) τῆς δραματικῆς δημιουργίας τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν μὲ τοὺς συναφεῖς πρὸς τοὺς ἀριστοτελικοὺς ὄρους τοῦ ἐλέους, τῆς καθάρσεως κ.λπ. προβληματισμοὺς καὶ γ) τοῦ ἐκθειασμοῦ τῆς ἐπιδεικτικῆς ρητορείας κατὰ τὴν Δευτέραν Σοφιστικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λόγος ἐμψυχώνεται μὲ ἠντλημένας ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς κληρονομίης τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν δραματοποιῶν ρῆσις καὶ μεταφοράς. Εἰδικώτερον:

1. Τὸ πρῶτον μελετήμα μὲ τίτλον "Οἷη περ φύλλων γενεή" διερευνᾷ τὸν συσχετισμὸν τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως μὲ τὴν βλάστησιν καὶ τὸν μαρασμὸν τῶν φυτῶν καὶ τῶν δένδρων διαχρονικῶς· μὲ ἀφετηρίαν τῆς ἐρεῦνης δύο χαρακτηριστικὰ χωρία τῆς *Ἰλιάδος*, τὰ ὁποῖα κατέστησαν παροιμιώδη, ἡ μελέτη διευρύνεται συγκριτικῶς καὶ κριτικῶς καὶ εἰς ἄλλα κείμενα τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας καὶ τῆς βιβλικῆς παραδόσεως.

2. Μὲ τὸ ἔκτενές μελετήμα *Ἰμερος γόοιο...* Ἄπὸ τὸν Ὅμηρο στὴν τραγικὴ *"κάθαρση"* διερευνᾶται διεξοδικῶς ἡ σχέσις τῶν γόνων καὶ δακρυῶν ὡς ὀφειλομένης προσφορᾶς πρὸς τοὺς ἐκλιπόντας μὲ τὴν διὰ τῆς διεξόδου τῶν θρήνων προκαλουμένην εὐφροσύνην καὶ λύτρωσιν. Μὲ ἀφόρησιν ἀπὸ τὰ ἐπικά δεδομένα ἡ ἔρευνα ἐπεκτείνεται εἰς τὰ δράματα τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν τοῦ 5ου αἰῶνος, περαιτέρω δὲ εἰς τὸν κύκλον τῶν σοφιστῶν καὶ μεταγενεστέρους συγγραφεῖς μὲ ἐρμηνευτικὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν *"κάθαρσιν"*.

3. Ἡ σχέσις τῆς Ἀττικῆς τραγωδίας πρὸς τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν καὶ ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν ἀμφότεραι ἥσκησαν ἐπὶ τῆς ἀρχαί-

ας κοινωνίας αναπτύσσεται εις τὸ βραχὺ μελέτημα *"Ομηρος καὶ ἄπτικὴ τραγωδία*.

4. Εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τῆς πραγματείας "Οἱ παράγοντες τοῦ τραγικοῦ ἔλεου" ἐξετάζονται διεξοδικῶς τὰ σχετιζόμενα μὲ τὰς δισταγμένας ἀπόψεις περὶ τὴν ἑρμηνεῖαν τῆς εἰς τὸν ἄριστοτελικὸν ὄρισμὸν τῆς τραγωδίας περιεχομένης φράσεως "δι' ἔλεου καὶ φόβου περαινουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν". Εἰς τὸ τρίτον ἀποκρυσταλλώνονται συμπεράσματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν περὶ τῆς τραγωδίας θεωρίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σταγειρίτης, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του ἔμπειρίας, ἀντλεῖ τὸ ψυχολογικὸν ὕλικὸν τῶν κειμένων του καὶ ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς λογοτεχνικῆς παραδόσεως τῆς ἐποχῆς του, ἀναμφιβόλως πλουσιώτερον ἀπὸ τὰ περιωθέντα κείμενα τῆς ἀρχαιότητος.

5. Εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον μελέτημα: *Τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη* διερευνᾶται ἡ ἔννοια τοῦ φερομένου ὡς ἀκροτελευτίου στίχου πέντε τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου τούτου ἀποσπάσματος καὶ ἀναζητοῦνται οἱ φορεῖς τῶν "δοκηθέντων". Τὸ θέμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατέστη κοινὸς τόπος εἰς τὴν ἀρχαιοελληνικὴν διανόησιν καὶ ἠθικὴν, καὶ ἡ πραγμάτευσις τῶν περιπτώσεων τραγικῶν προσώπων ἀναλύεται περαιτέρω διεξοδικῶς εἰς τὸ ὀμηρικὰ κείμενα καὶ τὰ ἔργα τῶν τραγικῶν.

6. Εἰς τὸ συνοπτικὸν μελέτημα *Οἱ Κρητες* τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἡ εἰκονογραφία τοῦ Ἰκάρου παρουσιάζονται ἐνδείξεις ἀπεικονίσεως τοῦ Ἰκάρου κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, διερευνᾶται ἡ ἐπίδρασις ποῦ ἠσκησεν τὸ ἔργον τοῦ Εὐριπίδου *Κρητες* εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρους μὲ ἐπέκτασιν τῆς θεματολογίας εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἀναφέρονται παραλλαγαὶ τοῦ θέματος τῆς τεχνητῆς πτερώσεως.

7. Διεξοδικῆ μὲ πολλὰς προεκτάσεις καὶ κριτικὴν θεώρησιν τῶν πηγῶν εἶναι ἡ μελέτη *"Ὁ τάφος τοῦ Κρητογενοῦς Διός: Ἀγλάισμα καὶ ὄνειδος*. Μὲ ἀφόρμησιν ἀπὸ τὴν ἀπολογία *"Υπερ τῶν Κρητῶν τῶν κρινομένων ἐπὶ τῷ τοῦ Διός σήματι* τοῦ Ἀντιόχου παρουσιάζεται ἡ λογία γραμματεία, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν κρητικὴν μυθολογίαν, καὶ αἱ ἐπικεντρούμεναι εἰς τὴν Κρῆτην περὶ τοῦ τάφου τοῦ Διός μαρτυρίαι. Εἰδικώτερον διαστέλλονται οἱ κλάδοι τῆς λογίας παραδόσεως περὶ τοῦ τάφου τοῦ Διός καὶ τὴν μελέτην τῆς ἰδεολογικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ θέματος κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν καὶ Αὐτοκρατορικὴν περίοδον ὑπὸ τρεῖς ἐκδοχάς: I) "ὅτι ὁ τάφος εἶναι πραγματικὸς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι α) καλύπτει λείψανα τοῦ ἐπιγεί-

ου δυνάστου τῆς Κρήτης, εἴτε β) διότι σηματοδοτεῖ τὸ ὑποχθόνιον ἐνδιαίτημα τοῦ περιοδικῶς ἐπιφαινομένου Διός, 2) ὅτι εἶναι ψευδής, κενotáφιον σκοπίμως κατεσκευασμένον ἀπὸ ματαιοδοξίαν τῶν νησιωτῶν ἢ 3) ὅτι συμβολίζει θρησκευτικόν τινα μῦθον, ἐπιδεχόμενον ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν.

8. Τὸ πλήθος καὶ ἡ πολυμορφία τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι διεξήγοντο κατὰ τὸ πενθήμερον τῶν Ὀλυμπιάδων διερευνᾶται διεξοδικῶς εἰς τὸ μελέτημα *Πνευματικῆς ἐκδηλώσεως στὸ περιθώριο τῶν Ὀλυμπιάδων*. Μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ βαθμιαίου πλουτισμοῦ τοῦ προγράμματος μὲ περαιτέρω ἀγωνίσματα καὶ ἄλλας δραστηριότητας διὰ τὴν ψυχαγωγίαν καὶ τροφοδοσίαν τοῦ συρρέοντος πλήθους, παρουσιάζονται συγγραφεῖς, ρήτορες καὶ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι παρουσίασαν ἔργα τῶν εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς Ἡροδότου, "ἄδοντος τὰς Ἱστορίας καὶ κηλοῦντος τοὺς ἀκροάτας". Ἀξιολογεῖται προσέτι ἡ βαθυτέρα αἴσθησις καὶ αἱ ἐπιπτώσεις εἰς τὴν πολιτικὴν σκέψιν τῶν Ἑλλήνων, αἱ προκαλούμεναι ἀπὸ τὰς ἀκροάσεις τῶν λόγων, οἱ ὁποῖοι ἐξεφωνοῦντο. Ἡ βασιζομένη εἰς κείμενα τῆς λογοτεχνικῆς παραδόσεως διαχρονικὴ ἐπισκόπησις τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος κατὰ τὴν τέλει τῶν Ὀλυμπιάδων συμπληρώνεται μὲ ἐπιγραφικὰς μαρτυρίας, τὰς ὁποίας ἔφερον εἰς φῶς ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ὀλυμπίας.

9. Εἰς τὸ συνοπτικὸν μελέτημα *Ἡ γενέτειρα τοῦ Μεσσηνίου Εὐήμερου* διερευνῶνται καὶ ἀξιολογοῦνται αἱ πενιχραὶ καὶ μᾶλλον ἀμφιλεγόμεναι μαρτυρίαι περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ συντάκτου τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἰερά ἀναγραφή* περιβόητου ἐθνογραφικῆς οὐτοπίας Εὐήμερου. Ἐκ τῆς γενομένης συνοπτικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς ἀρχαίας παραδόσεως προκύπτει σαφῶς ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀπόψεως ὅτι γενέτειρα τοῦ Εὐήμερου ὑπῆρξεν ἡ Μεσσήνη. Περαιτέρω τίθεται τὸ δίλημμα διὰ τὴν ταυτότητα τῆς Μεσσήνης: πρόκειται περὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ἢ τῆς Σικελικῆς Μεσσήνης; Καὶ πάλιν, μετὰ τὴν διονύχισιν τῶν σχετικῶν ἀπόψεων, βασιμῶς στοιχειοθετεῖται ἡ θέσις ὅτι γενέτειρα τοῦ Εὐήμερου ὑπῆρξεν ἡ Μεσσήνη τῆς Δύσεως. Ὑπὲρ αὐτῆς συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐκ Καλαβρίας μεταφραστῆς Ἐννιος ἐπιλέγει τὰ πρὸς μετάφρασιν ἢ διασκευὴν διὰ τὸ λατινικὸν κοινὸν ἀπὸ τὸν οἰκεῖον εἰς αὐτὸν πνευματικὸν χῶρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Δύσεως, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ κατῆγγο καὶ ὁ συντάκτης τῆς *Ἰεράς ἀναγραφῆς* Εὐήμερος.

10. Εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ ἐπιρροασμοῦ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὰ διασταυρούμενα ρεύματα τοῦ ἀσιανισμοῦ καὶ τοῦ ἄπτικισμοῦ, τὸν ἀνταγωνισμόν τῆς Ρητορικῆς πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἔμμονον πρὸς τὴν ἀρχαίαν κληρονομίαν νοσταλγίαν ἐντάσσεται ἡ μελέτη *Ἡ Δευτέρα Σοφιστικὴ καὶ οἱ Φιλόστρατοι*. Ἰδιαιτέρως παρουσιάζεται, ἀναλύεται καὶ κρίνεται τὸ ἔργον τοῦ Λημνίου σοφιστοῦ Φλαβίου Φιλοστράτου, μνημονεύονται καὶ ἕτεροι συνώνυμοί του καὶ ἀξιολογεῖται ἡ Δευτέρα Σοφιστικὴ, ἡ ὁποία συνέβαλεν εἰς ἐκλαϊκευσιν καὶ ἐξάπλωσιν εἰς εὐρύτερα στρώματα τῆς ἀρχαίας πνευματικῆς κληρονομίας καὶ τὴν συνεχῆ καλλιέργειαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὴν Ρωμαϊκοκρατίαν.

11. Εἰς τὸ μελέτημα *Ἀπὸ τὸ θεματολόγιον τῶν σοφιστῶν. Ἡ ἀτείχιστος Σπάρτη* εἰσαγωγικῶς αἰτιολογεῖται τὸ "ἀτείχιστον" τῆς Σπάρτης μὲ συνοπτικὴν παρουσίαν τῆς κατὰ τὴν περαιτέρω ἱστορικὴν τῆς πορείαν προκληθείσης ἀνάγκης διὰ προστασίαν ἀμυντικὴν. Μὲ πυρῆνα δὲ τὴν περιώνυμον ἀνδρείαν καὶ πειθαρχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὴν εὐψυχίαν τῶν Λακωνίων συντίθεται ὁ "θρῦλος", κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Σπάρτη ἐξαιρεται ὡς σύμβολον ἀνδροπρεπείας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν περὶ τειχισμένην πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ θέμα τοῦτο παρουσιάζεται μὲ ρήσεις ἀνθολογίων καὶ ἄλλων φιλολογικῶν μαρτυριῶν, ἐντασσόμενον ἀκολούθως εἰς τὰ προγράμματα τῶν ἑλληνικῶν καί, βραδύτερον, τῶν ρωμαϊκῶν ρητορικῶν σχολῶν. Ἐκ τῶν παρατιθεμένων δὲ πλουσίων πηγῶν πιστοποιεῖται ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς παλαιᾶς "ἀνοχυρῶτου" Σπάρτης ἐπιβιώνει εἰς τοὺς λογίους τῆς Δύσεως καὶ ὑπὸ ποικίλους τρόπους εἰς τὴν λογίαν βυζαντινὴν γραμματεῖαν.

12. Τὰ κίνητρα τὰ ὁποῖα ὤθησαν εἰς τὴν ἀσυνήθη καὶ διὰ τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν κόσμον πρᾶξιν τοῦ φιλοσόφου Περεγρίνου νὰ αὐτοπυρποληθῆ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅπως παραδίδεται ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς, πραγματεύεται ἡ μελέτη *Ὁ ἀφηρωισμὸς τοῦ Περεγρίνου - Πρωτέως*. Μετὰ τὴν κατὰ τρόπον κριτικὸν παράθεσιν τῶν διαφόρων ἐν προκειμένῳ ἀπόψεων διατυπώνονται οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ἀποφασιστικῶς συνέτειναν εἰς τοῦτο, τ.ε. ἡ ἐξιδανικευσίς τοῦ Ἡρακλέους, προτύπου τῶν Στωικῶν, "πυρρίκαυτος" ἀποθεωθεὶς εἰς τὴν Οἴτην, ἡ στωικοκυνικὴ παράδοσις τῶν φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἐπραγμάτωσαν τὰς ὑποθήκας τῶν ὡς αὐτόχειρες, ὁ μυστικισμὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ πεποιθήσις εἰς τὴν μετα-

θανάτιον εὐδαιμονίαν. Ἐπιλογικῶς θίγεται ἔνδεχομένη ἐπὶ τὸν Πρωτέα ἐπήρεια ἐκ τῆς μετὰ τῶν Χριστιανῶν συμβιώσεως καὶ τῆς γνωστῆς εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἐβελουθυσίας τῶν ἀθλητῶν τῆς Πίστεως.

13. Εἰς τὸ μελέτημα *Ὁ οἶκος τοῦ Ἡρώδη Ἀττικοῦ καὶ ἡ Πελοπόννησος* μετὰ βραχυτάτην ἀναφορὰν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ παρουσιάζονται οἱ δεσμοὶ τῶν Κλαυδίων τοῦ Μαραθῶνος μετὰ τὴν Πελοπόννησον. Ἰδιαιτέρως ἐκτίθενται τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὰς σχέσεις τῶν μετὰ τὴν Λακωνίαν, τὴν Κυνουρίαν, εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν καὶ τὰ ἀφιερῶματα τοῦ Ἡρώδου πρὸς τὸ Ἴερον τοῦ Ἰσθμίου Ποσειδῶνος μετὰ κριτικὴν θεώρησιν τῶν εἰς τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀναφερομένων πηγῶν.

14. Ὁ τόμος κλείεται μετὰ τὴν ἐκτενῆ μελέτην *Τιβέριος Κλαύδιος Ἀττικός Ἡρώδης*. Μετὰ διεξοδικὴν ἀναφορὰν εἰς τὰς μαρτυρίας συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων καὶ κριτικὴν θεώρησιν τῶν παρουσιάζεται ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια, ἡ πολυκύμαντος ζωὴ, ἡ κοινωνικὴ παρουσία, ἡ εὐρύτατη δραστηριότης καὶ ἡ εὐεργετικὴ διὰ τοὺς συγχρόνους του εὐποία τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ἐναργῶς παρουσιάζεται ἡ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἡ πολιτιστικὴ δραστηριότης τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ ἀκτινοβολία ἐξακτινοῦται πρὸς τὴν Δύσιν καὶ, διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ συναναμείξεώς της, διαμορφώνεται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς περιόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν κυριαρχεῖ ἡ προσωπικότης τοῦ καλλιεργημένου Μαραθῶνιου λογίου καὶ εὐεργέτου.

Τὰ μελετήματα τοῦ τόμου παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καθ' ἑαυτά. Αἱ ἐκτιθέμεναι ἀπόψεις στηρίζονται εἰς ἐπισταμένην ἔρευναν τῶν πηγῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναφορὰν εἰς νεώτερα δημοσιεύματα μετὰ τεκμηριωμένην τὴν διατύπωσιν τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως. Ἐν ταυτῷ εὐκρινῶς διαφαίνεται ἡ πορεία τῆς ποιητικῆς κληρονομίας τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν τραγικῶν διήκουσα μέχρι τῆς δευτέρας περιόδου τῆς Σοφιστικῆς, ἡ ὁποία ἀρκούντως διερευνᾶται καὶ παρουσιάζεται. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ αὐτῆς ἡ ἔκδοσις ἀποτελεῖ καὶ κεφαλαιώδη συμβολὴν διὰ τὴν γνῶσιν καὶ κατανόησιν τῆς ἀνεπαρκῶς γνωστῆς αὐτῆς περιόδου τῆς Γραμματείας μας.